

20 ғасыр философиясындағы

Философиялық-ғылыми

бағыттар

ФИЛОСОФИЯЛЫҚ-ҒЫЛЫМИ БАҒЫТТАР

- Позитивизм және оның тарихи бағыттары:
 - Махизм (эмпириокритицизм)
 - Неопозитивизм
 - Постпозитивизм
 - Прагматизм
 - Феноменология
 - Герменевтика
-

- Позитивизм (Огюст Конт)
- Махизм (эмпириокритицизм) –

Эрнст Мах, Рихард Авенариус

- Неопозитивизм – Мориц Шлик, Рудольф Карнап, Л. Витгенштейн
- Постпозитивизм – Пол Фейерабенд, Томас Кун, Имре Лакатос, Карл Поппер

**Прагматизм – Чарлз Пирс,
Уильям Джеймс, Джон Дьюи**

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ

- Эдмунд Гуссерль (1859- 1938 жж.) «Логикалық зерттеулер» атты еңбегінде трансценденталды феноменологияны философиялық жүйе ретінде сипаттайтын өзінің көзқарастарын берген.
- Сананың қандай да бір затқа көңілі ауып, назарға алуы объективтілікті, объективті шындықты түсіну дегенді білдірмейді. Гуссерльдің ойынша, «назарға алу» объективтік көңістікті, объективтік уақытты және сонымен бірге адамның ойланып-толғану процесі мен құбылыстарын қамтитын объективтік әлемді қамтиды. Бұл ғылыми зерттеулерді метафизикалық сипаттағы кез келген дәлелсіз деректерден тазалауға мүмкіндік береді. Осылайша феноменологиялық «тазалану» ғылымның зерттеу пәнін танымға ыңғайлы етеді. Мұндай философиялық пән нақты бір адамның шығармашылығына байланысты емес және қандай да бір күштің нәтижесі емес, яғни бұл «пән ретінде ғылымға керек таза пән». Затқа деген мұндай феноменологиялық көзқарас «кері қарай, заттарға!» оралуды болжайды. Гуссерльдің түсінігінде «заттың мағынасы» және «заттың мәні» дегеніміз «ноэма» (грек тілінен: «поэма» – «ой»), яғни зат туралы ойдағы бейнелер немесе ойдың заттың бейнесі болып табылады.

- Гуссерль заттың жасалуы дегеніміз жасалатын зат дегенді білдірмейді, себебі құбылыстар жасалмайды, оларды өткереді деді. Ойтолғанысты өткеру ол абсолюттік субъективтілікті, «сана ағымын» бейнелейді және ол затқа бағытталады. Сана интенционалды (intentio – ұмтылыс) белсенді, яғни ұмтылысы белсенді болғандықтан да заттық болады. Сана әрдайым өзіне белгіленген шектен шығып, затқа бағытталып отырады, яғни «интенционалдылық әуел бастан болмайды, ол қызмет арқылы пайда болады» деді.
- Гуссерльдің ойынша, біздің санамыз зат туралы мағыналарды қалыптастырады. Сананың интенционалдылығынан, яғни оның затқа мағына қалыптастырушылық тұрғыда бағытталуынан, алғаш рет сана құбылысынан бөлек сана феномені мәселесі пайда болды. Сана феноменінде алғаш рет бар-зат мәселесі туындады. Феноменологиялық тазаланған сана үшін зат ол қызмет етуші (заттық өмірдегі әрекетінде) зат емес, бар-зат, яғни сана оның мағынасын қалыптастыратын бар-зат болып есептелінеді.

- Осылайша, ол сана феномені (немесе таза сана, шын мәнісіндегі сана) мен сана құбылысының (жасалатын сана, сананың белгілері) ажырата қарады. Феноменологиялық редукция (бір нәрсенің қарапайымдануы) сананың екі қырын анықтауға көмектесті: ноэма ретіндегі сананы (ойдың заттық мазмұны) және ноэзис ретіндегі сананы (заттың мағынасын қалыптастыру). Заттар, Гуссерль бойынша, ноэматикалықтан ноэтикалық түрге ауысады, заттан мағынасының жасалуы барысында пайда болған қасиет-белгілерге ие затқа айналады.

ГЕРМЕНЕВТИКА

- Фридрих Шлейермахер
- Вильгельм Дильтей
- «Сөзді алдымен автордың өзі сияқты жақсы, сосын барып одан да артық түсіне алатындай болу керек». Бұл ұстаным бойынша түсінуші мәтіннің объективтік мағынасын терең түсінуі керектігін көрсетпейді, ол түсіндіруші адамның «сезіммен терең түсіну» қажеттілігіне меңзеп тұр.

- Герменевтиканы өнер ретінде қарастыра отырып, ол түсінуге қажеттілік барлық нәрсенің бастауы әрі бәріне ортақ болады, ал «түсінбеу» қалыптасқан ережеге жатпайтын жеке нәрсе болып табылады деді. Оның ойынша, адам түсінікті нәрсенің континуалдылығы (өріс, кеңістік) бұзылған кезде герменевтикаға сүйенеді. Шлейермахердің көзқарасы бұл пайымнан өзгешелеу. Оның пікірінше, «түсінбеу» – ол іргелі (фундаменталды) феномен. Герменевтика «түсініктілік» жоғалған кезде қажет болатын ғылым емес, әуел бастан сөзді түсіну әнері туралы ғылым болуы керек деп есептеді.
- Тілді «психологиялық түсіндіруді» герменевтиканың ең маңызды мәселесі әрі міндеті деп есептейді. Себебі тілдің осы шығармашылық табиғатына байланысты герменевтиканы «өнер» ретінде түсінуге болады.